

Dr. Öğr. Üyesi A. İpek SARIÖZ BÜYÜKALP

**AİHS VE AİHM
KARARLARININ DA İNCELENMESİ SURETİYLE
ADİL YARGILANMA HAKKININ
TÜRK MİLLETLERARASI
USÛL HUKUKU ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	VII
ÖNSÖZ	IX
İÇİNDEKİLER.....	XIII
KISALTMALAR.....	XXIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ADİL YARGILANMA HAKKININ MİLLETLERARASI USÛL HUKUKU BAKIMINDAN KAPSAMI ve UYGULANMA ALANI

I. ADİL YARGILANMA KAVRAMI VE TEMEL BİR HAK OLARAK ADİL YARGILANMA HAKKININ UNSURLARI.....	11
A. Adil Yargılanma Hakkının Temel Hak Niteliği.....	12
B. Adil Yargılanma Hakkının Düzenlendiği Temel Kaynaklar ve Adil Yargılanma Hakkının Biçimsel (Kurumsal) Unsurları ...	19
1. Adil Yargılanma Hakkının Temel Metinlerdeki Görünümü.	19
2. AİHM ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Adil Yargılanma Hakkına Genel Bakış	29

a.	Adil Yargılanma Hakkının AİHS'deki ve Türk Hukukundaki Yeri ve Hakkın Koruduğu Temel Menfaatler	29
1)	AİHS ve AİHM Kararları Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Anlamı ve Kapsamı	29
2)	Türk Anayasa Yargısında Adil Yargılanma Hakkının Anlamı ve Kapsamı	41
a)	Genel Olarak.....	41
b)	Anayasa Mahkemesi'nin Adil Yargılanma Hakkına Yaklaşımı ve Bireysel Başvuru Yolu.....	44
b.	AİHS ve Türk Hukuku Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkının Temel (Biçimsel) Unsurları.....	59
1)	Genel Olarak.....	59
2)	Kanuni / Bağımsız ve Tarafsız Mahkemede Yargılanma	61
a)	Kanunilik.....	62
b)	Bağımsızlık.....	63
c)	Tarafsızlık.....	65
3)	Makul Bir Sürede ve Aleni Surette Yargılanma.....	67
a)	Makul Sürede Yargılanma	67
b)	Aleni Surette Yargılanma.....	70
3.	AİHS'in Türk Milletlerarası Özel Hukukundaki Yeri.....	72
a.	Genel Olarak.....	72
b.	Adil Yargılanma Hakkının Milletlerarası Usûl Hukukundaki Yeri	76
II.	ADİL YARGILANMA HAKKININ MİLLETLERARASI USÛL HUKUKU BAKIMINDAN UYGULAMA ALANINI OLUŞTURAN İLKE VE HAKLAR.....	82
A.	Genel Olarak.....	82
B.	Adalete Erişim, Hak Arama Özgürlüğü ve Etkin Hukuki Koruma Kavramlarının Adil Yargılanma Hakkı ile İlişkisi.....	86
1.	Adalete Erişim Kavramı	86
a.	Genel Olarak	86
b.	Adalete Erişim (Hakkı) ve Hak Arama Özgürlüğü	89

---

c. Anayasa Mahkemesi ve AİHM Kararları Bakımından Adalete Erişim	98
2. (Etkin) Hukuki Koru(n)ma	102
C. Milletlerarası Usûl Hukukunun Uygulama Alanı Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının “Özüne İlişkin” Hak ve İlkeler.....	109
1. Dava veya Mahkemeye Erişim Hakkı	109
a. Genel Olarak.....	109
b. Dava veya Mahkemeye Erişim Hakkının Sınırlandırılabilceği Haller	120
1) Genel Olarak.....	120
2) Mahkemeye Erişim Hakkının Kısıtlanmasına İlişkin Bazı Örnekler.....	124
3) Özel Bir Durum Olarak Mahkemeye Erişim Hakkından Feragat: Yetki ve Tahkim Sözleşmeleri	137
2. Hükmün İcrası Hakkı.....	144
3. Hakkaniyete Uygun Yargılanma	153
a. Genel Olarak.....	153
b. Hakkaniyete Uygun Yargılanmanın Bir Unsuru Olarak Hukuki Dinlenilme Hakkı.....	157
1) Hukuki Dinlenilme Hakkına Genel Bakış: Tanım ve Terminoloji Sorunu.....	157
2) Hukuki Dinlenilme Hakkının Unsurları	170
a) Bilgilenme Hakkı.....	170
b) Açıklama ve İspat Hakkı.....	176
c) Dikkate Alınma ve Gerekçeli Karar Hakkı	183
c. Eşitlik / Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkeleri	198
4. Adil Yargılanma Hakkı ve Adli Yardım	204
a. Genel Olarak.....	204
b. Yargılama Harç ve Giderleri Bakımından Adli Yardım.	213
c. Yargılama Dili ve Tercüman Hakkı	227
d. Avukat ile Temsil Zorunluluğu ve Adli Yardım	232

III. ADİL YARGILANMA HAKKININ UYGULANMA (KORUMA) ALANI VE TÜRK HUKUKUNDA ADİL YARGILANMA HAKKININ İHLALİNİN YAPTIRIMI	242
A. AİHS'in 6. Maddesi Çerçevesinde "Medeni Hak ve Yükümlülük" Kavramına Genel Bakış.....	243
B. Yabancıların Adil Yargılanma Hakkına Getirilebilecek Sınırlandırmalar	250
1. Genel Olarak.....	250
2. Anayasa'nın 13. ve 16. Maddelerinin Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi.....	253
3. Anayasa'nın 16. Maddesi Kapsamında Bir Sınırlama Sebebi Olarak Karşılıklılık.....	261
C. Adil Yargılanma Hakkının Sağladığı Güvencelerden Yararlanmama / Feragat	265
D. Adil Yargılanma Hakkı İhlalleri Bakımından Özel Bir Yaptırım Olarak Yargılamanın Yenilenmesi	270

İKİNCİ BÖLÜM
ADİL YARGILANMA HAKKININ
MİLLETLERARASI USÛL HUKUKUNDAKİ
GÖRÜNÜMLERİ

I. ADİL YARGILANMA HAKKININ MİLLETLERARASI YETKİ KURALLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	273
A. Adil Yargılanma Hakkının Milletlerarası Yetki Kuralları Üzerindeki Etkisine İlişkin Temel Doktrinler	273
1. Genel Olarak.....	273
2. Milletlerarası Adaletin İnkârı Doktrininin Milletlerarası Yetki Kuralları Kapsamında Değerlendirilmesi.....	285
a. Milletlerarası Adaletin İnkârı Kavramı	285

---

b. Milletlerarası Adaletin İnkârı Doktrininin Adil Yargılanma ve Mahkemeye Erişim Hakkı Bakımından Uygulanması	296
3. Adaletin Adil ve Düzgün Yönetimi Doktrini	308
4. Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Davacı ve Davalının Mahkemeye Erişim ve Adil Yargılanma Haklarının Korunması.....	310
a. Genel Olarak.....	310
b. Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Mahkemeye Erişim Hakkının (Davacının) Etkin Bir Biçimde Korunması: <i>Forum Necessitatis</i> Doktrini	312
1) Genel Olarak.....	312
2) <i>Forum Necessitatis</i> ve Adil Yargılanmama Riski.....	319
c. Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Davalının Korunması: Hakkaniyete Uygunluk ve Aşırı Yetki Kurallarının Bertaraf Edilmesi	324
5. Milletlerarası Adaletin İnkârı Doktrini ve Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Yetki Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	334
a. Mahkemeye Erişim Hakkı Açısından	335
b. Aşırı Yetki Kurallarının Bertaraf Edilmesi Açısından...	343
B. Bazı Türk Milletlerarası Yetki Kurallarının Adil Yargılanma ve Mahkemeye Erişim Hakkı Çerçevesinde Değerlendirilmesi	348
1. Genel Olarak.....	348
2. MÖHUK Dışında Düzenlenen Bazı Yetki Kuralları	352
a. Genel Yetki Kuralı Olarak Davalının Yerleşim Yerinin Esas Alınmasının Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi.....	352
b. Davacının Yerleşim Yerinin Esas Alındığı Yetki Kuralları.....	355
c. Davalının Türkiye’de Yerleşim Yeri Bulunmaması Halinde Malvarlığına İlişkin Davalarda Yetki.....	358

d. Yabancılık Unsuru Taşıyan Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Yetkilendirilmesi	363
e. Yetkisiz Mahkemenin Yetkili Hale Gelmesi	371
f. İhtiyati Tedbir Kararlarında Yetki.....	373
g. Milletlerarası İflâsta Türk Mahkemelerinin Yetkisi	378
1) Genel Olarak.....	378
2) İflâs Kararları Bakımından Türk Mahkemelerinin Yetkisi	380
3) Yabancı İflâs Kararlarının Türkiye'deki Etkisi	383
3. MÖHUK'da Düzenlenen Bazı Yetki Kuralları	387
a. Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Uyuşmazlıklarda Yetki	387
b. Miras Davalarında Yetki	395
c. İş Sözleşmelerinden Doğan Davalarda Yetki	401
d. Yabancılık Unsuru Taşıyan Uyuşmazlıklarda Yabancı Mahkemelerin Yetkilendirilmesi	405
II. ADİL YARGILANMA HAKKININ YABANCI MAHKEME KARARLARININ TANIMASI VE TENFİZİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	420
A. Genel Olarak.....	420
B. AİHM İçtihatlarında Doğrudan ve Dolaylı Koruma Kavramları	421
1. Adil Yargılanma Hakkının Dolaylı Korunması veya İhlali Kavramının Ortaya Çıkışı.....	421
2. Dolaylı Koruma veya İhlal Kavramının Tanıma ve Tenfiz Kararları Açısından Etkisi	425
a. Dolaylı Koruma - Doğrudan İhlal (Olumsuz Yükümlülük) Sorunu.....	426
1) Dolaylı Koruma Yükümlülüğü ve Doğrudan İhlal Kavramı	426
2) Taraf Devletlerin Olumsuz Yükümlülüğünün Kapsamı	429

b.	Adil Yargılanma Hakkının “Tanıma ve Tenfiz Hakkı”nı Kapsayıp Kapsamadığı Sorunu: Taraf Devletlerin “Olumlu” Yükümlülüğü	439
1)	Tanıma ve Tenfiz Hakkının Bağımsız Bir Hak Olarak Kabulü	439
2)	Tanıma ve Tenfiz Şartlarının Tanıma ve Tenfiz Hakkının Özüne Zarar Vermeyecek Şekilde Düzenlenmesi ve Yorumlanması Zorunluluğu	443
3)	Tanıma ve Tenfiz Hakkı ile Mahkemeye Erişim Hakkının Ayrıldığı Durumlar	446
c.	Tanıma ve Tenfiz Davalarında Adil Yargılanma Hakkına Uyma Yükümlülüğü	449
C.	Türk Hukukunun Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkındaki Hükümlerinin Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi	451
1.	Genel Olarak	451
2.	Tanıma ve Tenfiz Yargılamalarında Mahkemeye Erişim Hakkının Yarattığı İki Temel Sorun: Hukuki Yarar Kavramının ve Yargılama Harçlarının Değerlendirilmesi ..	453
a.	Tanıma ve Tenfizde Hukuki Yarar	453
b.	Tanıma ve Tenfizde Yargılama Harçları	457
3.	Tanıma ve Tenfize İlişkin Ön Koşullarının Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi	459
a.	MÖHUK m. 50’de Belirtilen Ön Koşullar	459
1)	Genel Olarak	459
2)	Kararın Yabancı Bir Mahkeme Tarafından Verilmiş Olması	460
3)	Kararın Kesinleşmiş Olması	466
b.	MÖHUK m. 50’de Belirtilen Ön Koşullar Dışında Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Özellik Arz Eden Bir Tenfiz Engeli Olarak “Zamanaşımı”	468
4.	MÖHUK m. 54’de Düzenlenen Tanıma ve Tenfiz Şartlarının Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi	472

- a. Karşılıklılık..... 472
- b. Kararını Veren Yabancı Mahkemenin Yetkisinin Denetimi: Münhasır Yetki ve Aşırı Yetki Denetiminin Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi..... 478
- 1) Genel Olarak..... 478
- 2) Münhasır Yetki Denetimi..... 479
- 3) Aşırı Yetki Denetimi..... 483
- c. Adil Yargılanma Hakkının Bir Tanıma ve Tenfiz Engeli Olarak Milletlerarası Kamu Düzeni ile İlişkisi... 486
- 1) Genel Olarak..... 486
- 2) Adil Yargılanma Hakkının Usûlî Milletlerarası Kamu Düzeni Kapsamında Değerlendirilmesi..... 488
- a) İnsan Hakları Hukuku ve AİHS'in 6. Maddesinin Bağımsızlığı ve Üstünlüğü 488
- i. AİHS'in 6. Maddesinin Usûlî Milletlerarası Kamu Düzeni Karşısındaki Yeri..... 488
- ii. AİHS m. 6'nın "Bağımsız" Bir Tanıma ve Tenfiz Engeli Olarak Uygulanıp Uygulanamayacağı'nın Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi..... 496
- iii. Tanınması veya Tenfizi Talep Edilen Kararın AİHS'e Taraf Devlet Mahkemelerinde Verilmiş Olmasının Sonuçları: AİHS m. 6 Kapsamında Usûlî Milletlerarası Kamu Düzeninin "Azaltılmış" Etkisi 498
- b) AİHS'in 6. Maddesine Aykırılıkların MÖHUK'un Tanıma ve Tenfiz Şartları (m. 54 c ve ç) Kapsamında Değerlendirilmesi 504
- i. MÖHUK (m. 54/c ve ç) Sisteminin Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi: "Hakim Tarafından Re'sen Nazara Alınma" Sorunu 504
- ii. Yabancı Mahkeme Kararlarının Gerekçeli Olma(ma)sının Türk Usûlî Milletlerarası

	Kamu Düzeni Çerçevesinde Değerlendirilmesi ve Yargıtay'ın Yaklaşımı	517
3)	Maddi Kamu Düzenine Aykırılığın Tanıma ve Tenfiz Engeli Olarak Kabulünün Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi	526
III. TÜRK MİLLETLERARASI USÛL HUKUKUNUN DİĞER KONULARININ ADİL YARGILANMA HAKKI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....		
A.	Genel Olarak.....	529
B.	Türk Milletlerarası Usûl Hukukunda Düzenlendiği Şekliyle Teminat Yükümlülüğü ve Adli Yardımın Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi	530
1.	Teminat Yükümlülüğü	530
a.	Genel Olarak.....	530
b.	HMK Hükümleri Uyarınca Teminat Gösterme Yükümlülüğü.....	532
c.	MÖHUK Hükümleri Uyarınca Teminat Gösterme Yükümlülüğü.....	538
d.	Teminat Yükümlülüğünün Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	545
1)	Teminattan “Muafiyet Sebebi” Olarak Karşılıklılık	546
2)	Teminat Miktarının Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi	554
2.	Adli Yardım.....	557
a.	Genel Olarak.....	557
b.	Adli Yardımdan Yararlanabilecek Kişiler ve Özellikle Yabancı Tüzel Kişilerin Durumu	558
c.	Adli Yardımdan Yararlanma Koşullarının Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	561
1)	Yoksulluk	562
2)	Davanın Dayanaktan Yoksun Olmaması.....	565
3)	Yabancılar Açısından Aranan Karşılıklılık Koşulu .	569
4)	Adli Yardım Usûlünün Adil Yargılanma Hakkı Açısından Yarattığı Sorunlar	581

C. Türk Milletlerarası Usûl Hukukunda Düzenlendiği Şekliyle Yargı ve İcra Bağışıklığının Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi	587
1. Türk Hukukunda Yargı ve İcra Bağışıklığına İlişkin Düzenlemeler	588
a. Yargı Bağışıklığı.....	588
b. İcra Bağışıklığı.....	600
2. Yargı ve İcra Bağışıklığının Adil Yargılanma ve Mahkemeye Erişim Hakkı Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	606
D. Türk Milletlerarası Usûl Hukukunun Tebligata İlişkin Düzenleme ve Uygulamalarının Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Yarattığı Sorunlar.....	619
1. Genel Olarak.....	619
2. Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Özellik Arz Eden Bir Durum: Doğrudan Posta Yolu ile Tebligat ve Türk Hukuku Uygulaması.....	622
3. Tebligat Kanunu Uyarınca Yurt Dışına Yapılan Tebligat İşlemlerinde Adil Yargılanma Hakkını İlgilendiren Sorunlar	625
a. Yurt Dışında Bulunan Kişilere Tebligat	625
1) Genel Olarak.....	625
2) Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarına Tebligat.....	627
b. Yurt Dışında Yapılan İlânen Tebligata İlişkin Sorunlar	629
SONUÇ	635
KAYNAKÇA	643